Téměř čtvrtina obyvatel ČR je závislá na tabáku, mladé stále častěji lákají alternativy

30.5.2023 - | Ministerstvo zdravotnictví ČR

V populaci České republiky bylo v roce 2022 celkem 24,4 % kuřáků různých druhů tabákových výrobků. Významně přibývá uživatelů elektronických cigaret a nikotinových sáčků. Zejména mladí od 15 let častěji sahají po alternativách, aniž by před tím kouřili klasické cigarety. Co se týká alkoholu, v mezinárodním měřítku zůstává Česká republika mezi zeměmi s velmi vysokou spotřebou. Vyplývá to z výsledků reprezentativního šetření o užívání tabáku a alkoholu v rámci České republiky (NAUTA), které každoročně uveřejňuje Státní zdravotní ústav u příležitosti Světového dne bez tabáku. Ten vyhlašuje Světová zdravotnická organizace od roku 1987 a letos připadá na 31. května.

„Průzkum potvrdil dvě věci – ačkoli se podíl kuřáků v populaci postupně snižuje, celkové chování Čechů se ohledně tabáku a alkoholu celé roky opravdu významným způsobem nelepší. Zároveň se opakuje zjištění, že pití alkoholu má silný vztah ke kouření tabáku. Zdravotní rizika užívání tabáku a alkoholu se přitom v organismu násobí. To celé má samozřejmě negativní zdravotní, sociální i ekonomické dopady a jako ministr zdravotnictví i jako lékař vnímám, že tlak na snížení těchto škod vyžaduje soustavnou práci především v oblasti prevence a zvyšování informovanosti každého člověka o tom, jak zásadně si může poškodit zdraví,“ uvedl ministr zdravotnictví Vlastimil Válek.

„Ačkoli veřejnost pravidelně slýchá a kuřáci se dočtou i na obalech výrobků, že kouření zabíjí, způsobuje rakovinu i další závažná onemocnění, například kardiovaskulárního systému, někteří lidé jako by odmítali tato fakta vnímat. I podle Světové zdravotnické organizace je přitom tabáková epidemie jednou z největších hrozeb pro veřejné zdraví, kterým kdy svět čelil. Tabák každoročně zabije více než 8 milionů lidí. Více než 7 milionů z těchto úmrtí je důsledkem přímého užívání tabáku, zatímco přibližně 1,2 milionu je důsledkem vystavení nekuřáků pasivnímu kouření. Alkohol je pak po kouření označován odborníky jako druhý nejvýznamnější rizikový faktor pro vznik rakoviny,“ připomněla ředitelka Státního zdravotního ústavu MUDr. Barbora Macková.

Výsledky – tabák

V populaci České republiky bylo v roce 2022 celkem 24,4 % kuřáků různých druhů tabákových výrobků, které zahrnují cigarety (průmyslově vyráběné i ručně balené), dýmky, doutníky, doutníčky a vodní dýmky. Denně kouří 20,6 % mužů a 12,0 % žen starších 15 let. I přes občasné roční odchylky lze ale ve sledovaných letech 2012 – 2022 pozorovat trvalé snižování podílu kuřáků v populaci (prevalence).

Česká populace kouří převážně klasické cigarety. Podíl jiných tabákových výrobků určených ke kouření je malý. Denní kuřáci celkově kouří nejčastěji 15–24 cigaret denně (30,2 %). Mezi všemi kuřáky vykouří muži v průměru přibližně o 3 cigarety denně více než ženy.

Podíl kategorie se spotřebou méně než 5 cigaret za den je vyšší u žen než u mužů, zatímco spotřeba 25 a více cigaret denně je u mužů mnohem častější než u žen. V porovnání let 2021 a 2022 stoupl podíl kuřáků, kteří průměrně vykouří 25 a více cigaret denně, ne však statisticky významně (2,9 % vs. 5,6 %, p = 0,171). Nejvíce silných kuřáků zaznamenáváme ve věkové kategorii 45–64 let (9,8 %).

U nejmladší věkové kategorie 15–24 let takto silné kuřáky již druhý rok nenacházíme.

„S rostoucím tlakem opatření na kontrolu tabáku se snaží tabákové společnosti o vývoj a uvádění na trh nových alternativ tabákových výrobků, jako je zahřívaný tabák, elektronické cigarety nebo nikotinové sáčky, které se snaží propagovat jako méně toxické a bezpečnější alternativy ke konvenčním cigaretám. Ve skutečnosti tyto produkty nejsou neškodné a mohou vystavit uživatele vyšším hladinám některých toxických látek. Navíc pokud obsahují nikotin, vzniká na jejich užívání velmi rychle závislost. Spotřeba nikotinu zejména u dětí a dospívajících má škodlivé účinky na vývoj mozku,“ zdůrazňuje vedoucí Centra podpory veřejného zdraví SZÚ MUDr. Marie Nejedlá.

Elektronické cigarety

V roce 2022 užívalo elektronické cigarety alespoň jednou měsíčně celkem 10,2 % respondentů, což ve srovnání s rokem 2021 (7,4 %) představuje nárůst o 2,8 p. b., který je statisticky významný (p = 0,003). Denně užívá elektronickou cigaretu 5,1 % osob, více muži než ženy. Největší podíl uživatelů nacházíme ve věkové kategorii 15–24 let (24,9 %), což představuje v porovnání s předchozími lety více než dvojnásobný nárůst. U starších věkových kategorií podíl uživatelů v porovnání s rokem 2021 také stoupl; u věkové kategorie 25–44 let o 2,7 p. b., u kategorie 45–64 let o 1,3 p. b., a u nejstarší věkové kategorie o 0,2 p. b. Podobnou situaci nacházíme také u denních uživatelů.

V porovnání s rokem 2021 můžeme pozorovat statisticky významně vyšší (p = 0,049) podíl uživatelů elektronických cigaret, kteří před užíváním elektronických cigaret nekouřili klasické cigarety (28,2 % v roce 2021 vs. 37,9 % v roce 2022). K nárůstu podílu došlo zejména u věkové kategorie 15–24 let (37,5 % v roce 2021 vs. 52,1 % v roce 2022), u níž jej můžeme vypozorovat již od roku 2019. Podobně došlo k nárůstu uživatelů elektronických cigaret, kteří jsou bývalými kuřáky klasických cigaret (19,3 % v roce 2021 vs. 27,7 % v roce 2022). Podíl uživatelů, kteří užívají elektronické cigarety a současně kouří klasické cigarety, naopak klesl (52,5 % v roce 2021 vs. 34,5 % v roce 2022).

Zahřívané tabákové výrobky

„Na rozdíl od elektronických cigaret obsahují zahřívané tabákové výrobky tabák. Světová zdravotnická organizace (WHO) popisuje tabák v těchto výrobcích jako zahřátý bez dosažení vznícení za vzniku emisí obsahujících nikotin a jiné chemikálie. Tabákové společnosti označují zahřívané tabákové výrobky za méně škodlivé alternativy k cigaretám, nicméně WHO stále vyzývá k opatrnosti, neboť výzkum zahřívaných tabákových výrobků je méně rozvinutý než výzkum týkající se elektronických cigaret a následná rizika poškození, zejména po dlouhodobém užívání, zůstávají neznámá,“ vysvětluje k problematice doktorka Marie Nejedlá.

Podle údajů respondentů NAUTA 2022 užívá zahřívané tabákové výrobky v současné době 6,6 % dotázaných. V porovnání s rokem 2021 (7,0 %) můžeme pozorovat mírný pokles mezi uživateli. Denně užívá zahřívané tabákové výrobky 4,3 % dotázaných (3,9 % v roce 2021); více ženy než muži. Nejvíce uživatelů spadá do věkové kategorie 25–44 let, zatímco v roce 2021 bylo nejvíce uživatelů ve věkové skupině 15–24 let.

Nikotinové sáčky

V roce 2020 byla do dotazníku nově zařazena také otázka užívání nikotinových sáčků bez obsahu tabáku. Nejvyšší zastoupení uživatelů nacházíme v nejmladší věkové skupině 15-24 let, kde došlo k nárůstu z 6,3 % v roce 2020 na 9,0 % v roce 2022.

Nikotinové sáčky se vkládají mezi rty a dásně. Neobsahují tabákové listy, ale formu dehydratovaného nikotinu (s přidanými příchutěmi), který se vstřebává do krevního oběhu přes sliznici v ústech. Sáčky také obvykle obsahují rostlinnou vlákninu, aromata a náhradní sladidla.

„Výzkumníci varují, že nikotinové sáčky bez obsahu tabáku oslovují zejména mládež a nekuřáky, protože se prodávají v různých ovocných příchutích, v atraktivních obalech a lze je používat diskrétně. Mohou také obsahovat velké množství nikotinu, pokud nejsou regulovány,“ dodává k nikotinovým sáčkům MUDr. Nejedlá.

Více než čtvrtina (27,1 %) současných kuřáků udává, že se v průběhu roku 2022 pokusila přestat kouřit (muži 28,9 %, ženy 24,1 %). Největší procentuální zastoupení těch, kteří se pokusili přestat, bylo ve skupině nejmladších kuřáků ve věku 15–24 let (33,3 %). Nejvyšší snahu zanechat kouření mají respondenti s vysokoškolským vzděláním, s nižším vzděláním toto úsilí klesá.

Údaje výzkumu byly získány od výběrového souboru 1784 jedinců. Výzkum je reprezentativní pro obyvatelstvo České republiky ve věku nad 15 let z hlediska věku, pohlaví a regionální příslušnosti.

„***Mnoho zemí zavádí komplexní balíčky na kontrolu a regulaci tabáku a prodej klasických cigaret pozvolna klesá. Tabákové společnosti agresivně uvádějí na trh nové produkty – jako jsou e-cigarety a zahřívané tabákové výrobky – a lobbují u vlád, aby omezily jejich regulaci. Mnohdy je obtížné charakterizovat tyto nové produkty a to s sebou přináší i mnoho regulačních problémů.***

Zároveň tabákový průmysl a související průmyslová odvětví propagují tyto nové produkty jako „čisté“, „bez kouře“ nebo bezpečnější a tvrdí, že jsou účinnými pomocníky při odvykání. Nové tabákové výrobky nabízejí tisíce příchutí, díky nimž jsou přitažlivé. Když mladiství a děti tyto výrobky zkouší nebo používají, je u nich více než dvakrát větší pravděpodobnost, že budou v budoucnu kouřit klasické cigarety. Tabákový průmysl získává nové zákazníky a činí další generaci závislou na nikotinu. To nemůžeme dopustit,“ uvedla Zsofia Pusztai, vedoucí Kanceláře WHO v České republice.

<u>Výsledky – alkohol</u>

V reprezentativním souboru dospělé populace (věk 15+) uvedlo časté pravidelné pití alkoholu (tj. denně nebo obden) 15,9 % dotázaných. Proti předchozímu roku jde o hodnotu jen nepatrně vyšší – o 0,5 procentního bodu. Trvalou (celoživotní) abstinenci uvedlo 3,6 % dotázaných (v roce 2021 to byla 4,0 %). Abstinenci v posledním roce pak 11,7 % respondentů. Dlouhodobou abstinenci udává celkem 15,3 % reprezentativního vzorku. V roce 2021 bylo dlouhodobě abstinujících 17,7 %.

Průměrnou roční spotřebu na osobu lze na základě dat z dotazníkového šetření odhadnout na 7,2 litrů čistého alkoholu, resp. 8,5 litrů, pokud do výpočtu nezahrneme abstinenty. Roční průměrná spotřeba byla v roce 2022 srovnatelná s úrovní roku 2021, kdy dosáhla 6,9 litrů, resp. 8,3 litrů bez započtení abstinujících.

Časté pití nadměrných dávek alkoholu při jedné konzumní příležitosti (binge drinking), tj. týdně nebo častěji, udává 12,4 % dotázaných (muži 17,1 %, ženy 8,0 %).

Pivo je nejrozšířenějším druhem alkoholických nápojů, je výrazně preferováno muži (46,8 % mužů pije pivo týdně nebo častěji). Preferovaným nápojem žen je víno, pravidelně týdně a častěji ho konzumuje 24,1 % dotázaných žen. Destiláty pilo týdně a častěji 14,2 % mužů a 5,4 % žen.

Do kategorie „škodlivá spotřeba alkoholu“ spadá 8,0 % dotázaných, 8,9 % mužů a 7,1 % žen. Za škodlivou spotřebu alkoholu je v této studii považován průměrný denní příjem 60 a více gramů

etanolu pro muže a 40 a více gramů etanolu u žen.

U 37,4 % respondentů zjišťovali lékaři jejich konzumní zvyklosti a 8,4 % doporučili omezit pití alkoholu. Omezit pití nejčastěji doporučovali osobám se škodlivou spotřebou alkoholu. Náhled na nutnost omezit svou spotřebu byl mezi respondenty nízký – potřebu omezit spotřebu reflektuje jen 2,0 % dotázaných.

Souhrn

Kritická analýza konzumních zvyklostí dospělých Čechů za období od roku 2012 do 2022 naznačuje vysokou míru stability. Mezi jednotlivými roky měření sice shledáváme dílčí rozdíly, ty však nelze interpretovat jako zásadní změnu trendu. V mezinárodním měřítku patří Česká republika mezi země s velmi vysokou spotřebou alkoholu. To má samozřejmě negativní zdravotní, sociální a ekonomické dopady.

Pití alkoholu má silný vztah ke kouření tabáku. Mezi umírněnými konzumenty alkoholu je jen 22,7 % kuřáků, tedy o 1,7 procentního bodu méně než v celé populaci, avšak mezi rizikově a škodlivě pijícími je kuřáků výrazně více (32,8 %, resp. 44,6 %). U excesivních konzumentů alkoholu se zdravotní rizika násobí kvůli souběžnému působení rizikových faktorů souvisejících s kouřením.

Celý průzkum NAUTA 2022 i prezentace z tiskové konference jsou přílohami této tiskové zprávy.

https://www.mzcr.cz/tiskove-centrum-mz/temer-ctvrtina-obyvatel-cr-je-zavisla-na-tabaku-mlade-stale-casteji-lakaji-alternativy